

จดหมายข่าว (E-Newsletter):

The Agricultural Economics Society of Thailand Under Royal Patronage (AEST)

สมาคมเศรษฐศาสตร์เกษตรแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 ประจำเดือน พฤษภาคม – มิถุนายน 2562

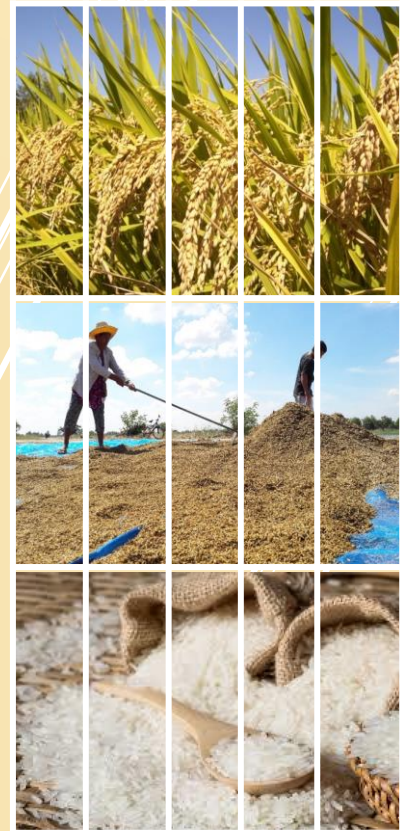
การจัดเก็บข้าวเปลือกหอมมะลิของเกษตรกร และการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการจำนำยุงฉาง

โดย พศ.ดร.อรวรรณ ศรีสัมพันธ์, พศ.ดร.สกุลกานต์ สิมลา และดร.สุรศักดิ์ บุญแต่ง
ภาควิชาเทคโนโลยีการเกษตร คณะเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ข้าวหอมมะลิไทยถือเป็นข้าวที่มีคุณสมบัติจำเพาะโดยเฉพาะความหอมและความนุ่มเป็นที่นิยมของผู้บริโภคทั้งในประเทศและต่างประเทศ อีกทั้งตลาดยังให้ค่าความจำเพาะของข้าวหอมมะลิไทยทำให้ระดับราคาข้าวหอมมะลิทั้งในตลาดส่งออกและในตลาดภายในประเทศมีค่าสูงกว่าข้าวขาวชนิดอื่นๆ

ข้าวหอมมะลิเป็นข้าวที่ไวต่อช่วงแสง ปลูกได้เพียง 1 ครั้งต่อปี เฉพาะช่วงฤดูนาปีเท่านั้น และจะเก็บเกี่ยวในช่วงเวลาประมาณเดือนพฤศจิกายนและธันวาคมของทุกปี ทำให้ในช่วงดังกล่าวมีผลผลิตข้าวหอมมะลิออกสู่ตลาดมาก อีกทั้งเมื่อเกษตรกรเก็บเกี่ยวแล้วจะขายผลผลิตทันที ทำให้ประสบกับปัญหาราคาข้าวหอมมะลิตกต่ำในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว ซึ่งหลังฤดูเก็บเกี่ยวผ่านไประยะหนึ่งราคาข้าวเปลือกหอมมะลิจะปรับตัวสูงขึ้น และจะมีราคาสูงขึ้นมากประมาณช่วงเดือน เมษายน - กรกฎาคม ของทุกปี ซึ่งหากเกษตรกรเก็บข้าวไว้ก็จะได้รับราคาขายที่สูงขึ้นหากเทียบกับที่นำออกขายในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว

ในบทความนี้เป็นการนำเสนอถึงการจัดเก็บข้าวเปลือกหอมมะลิของเกษตรกรและการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการจำนำยุงฉาง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของผลการศึกษาวิจัยของโครงการ “การศึกษาผลกระทบการจัดเก็บข้าวในยุงฉางของครัวเรือนเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”

การจัดเก็บข้าวหอมมะลิในยุ้งฉางของเกษตรกร

ผลผลิตข้าวหอมมะลิที่เกษตรกรเก็บเกี่ยวได้มีการจัดเก็บแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ 1) เก็บไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน 2) เก็บไว้เพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์ และ 3) เก็บไว้ขาย สำหรับเกษตรกรในกลุ่มที่เก็บไว้ขายจะมีบางส่วนเข้าร่วมโครงการจำหน่ายยุ้งฉางของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เพื่อรอราคาข้าวเพิ่มขึ้นหลังจากผ่านพ้นช่วงฤดูเก็บเกี่ยว

จากข้อมูลการสำรวจพบว่า เกษตรกรประมาณ 52.57% เก็บข้าวไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนและใช้เป็นเมล็ดพันธุ์สำหรับฤดูกาลเพาะปลูกต่อไปเท่านั้น ส่วนเกษตรกรที่เก็บผลผลิตไว้ขายจะมีประมาณ 23.26% ส่วนอีก 24.17% เก็บข้าวไว้เข้าร่วมโครงการจำหน่ายยุ้งฉางของ ธ.ก.ส.

เกษตรกรที่จัดเก็บข้าวไว้ขายและจำหน่ายยุ้งฉางส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกรรายใหญ่ที่มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวหอมมะลิมากกว่า 30 ไร่ขึ้นไป ในขณะที่เกษตรกรรายเล็ก 75.45% จะเก็บข้าวไว้บริโภคในครัวเรือนและเก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ ในขณะที่พื้นที่นาฉ่ำน้ำมีสัดส่วนของเกษตรกรที่เก็บข้าวไว้รอราคามากกว่าในพื้นที่ชลประทาน (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 เหตุผลการจัดเก็บข้าวหอมมะลิของเกษตรกรตัวอย่างจำแนกตามสภาพแวดล้อมการผลิต ภูมิภาคการมียุ้งฉาง และขนาดพื้นที่เพาะปลูก ปีการเพาะปลูก 2560/61

การขายข้าว	สภาพแวดล้อมการผลิต			การมียุ้งฉาง		รวม
	นาฉ่ำน้ำ		ชลประทาน	มี ยุ้งฉาง	ไม่มี ยุ้งฉาง	
	ทั่วไป	อินทรีย์				ข้าวทั่วไป
	(%)					
- เก็บไว้บริโภคและใช้เป็นเมล็ดพันธุ์เท่านั้น	40.49	51.85	86.67	46.29	80.33	52.57
- เก็บไว้ขาย+บริโภคและเมล็ดพันธุ์	25.77	25.00	13.33	25.19	14.75	23.26
- เก็บไว้จำหน่ายยุ้งฉาง+บริโภคและเมล็ดพันธุ์	33.74	23.15	0.00	28.52	4.92	24.17
	แบ่งตามขนาดพื้นที่เพาะปลูก ^{1/}					
	เล็ก		กลาง	ใหญ่		
- เก็บไว้บริโภคและใช้เป็นเมล็ดพันธุ์เท่านั้น	75.45		45.45	33.33		
- เก็บไว้ขาย+บริโภคและเมล็ดพันธุ์	22.73		27.27	16.67		
- เก็บไว้จำหน่ายยุ้งฉาง+บริโภคและเมล็ดพันธุ์	1.82		27.27	50.00		

หมายเหตุ: ^{1/}เกษตรกรรายเล็ก (พื้นที่เพาะปลูกข้าวหอมมะลิ ≤ 10 ไร่); เกษตรกรรายกลาง (พื้นที่เพาะปลูกข้าวหอมมะลิ 11-30 ไร่); เกษตรกรรายใหญ่ (พื้นที่เพาะปลูกข้าวหอมมะลิมากกว่า 30 ไร่)

ที่มา: จากการสำรวจ

การจัดเก็บข้าวหอมมะลิของเกษตรกรพบว่า มีความเชื่อมโยงกับแรงงานเพศหญิงในครัวเรือน กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีสัดส่วนของแรงงานเพศหญิงมากจะจัดเก็บข้าวไว้รอราคามากกว่าครัวเรือนที่มีสัดส่วนแรงงานเพศหญิงน้อย ปัจจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบรายได้ของครัวเรือนโดยเฉพาะครัวเรือนที่มีสัดส่วนของรายได้นอกภาคการเกษตรสูงส่วนมากจะไม่เก็บข้าวไว้รอราคาแต่จะขายทันทีหลังเก็บเกี่ยว เพราะไม่มีเวลามาคอยดูแล

นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมหรือรูปแบบการผลิตข้าวมีความเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจจัดเก็บข้าวหอมมะลิของเกษตรกรเช่นกัน เกษตรกรในพื้นที่นาฉ่ำน้ำมีการจัดเก็บข้าวเพื่อรอขายมากกว่าเกษตรกรในพื้นที่ชลประทาน ในขณะที่เกษตรกรที่ปลูกข้าวอินทรีย์ในพื้นที่นาฉ่ำน้ำมีการจัดเก็บข้าวหอมมะลิไว้เพื่อขายใกล้เคียงกับกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกข้าวทั่วไป

สำหรับตัวแปร ต้นทุนการตากข้าว ต้นทุนการผลิตข้าวที่เป็นเงินสด และราคาข้าวหอมมะลิในช่วงเวลาที่เกษตรกรเก็บเกี่ยว พื้นที่เพาะปลูกข้าวหอมมะลิ ปริมาตรของสถานที่เก็บข้าว วิธีการเก็บเกี่ยวและแรงงานที่ใช้ในการตากข้าว ในการศึกษาไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจจัดเก็บข้าวของเกษตรกร

เกษตรกรที่จัดเก็บข้าวเพื่อรอเวลาขายจะมีต้นทุนในการจัดเก็บประมาณ 526 และ 590 บาทต่อตันในช่วงของการจัดเก็บข้าวหอมมะลิ 3 เดือน และ 6 เดือน ตามลำดับ ซึ่งเป็นต้นทุนที่เพิ่มขึ้น (จากต้นทุนการผลิตที่เป็นเงินสดเฉลี่ย 5,066 บาทต่อตัน) และพบว่าในปีการผลิต 2560/61 เกษตรกรที่จัดเก็บข้าวจะมีกำไรเหนือต้นทุนเงินสดเพิ่มขึ้นจาก 4,954 บาทต่อตัน เป็น 9,518-10,244 บาทต่อตัน

การเข้าร่วมโครงการจำหน่ายถุงแดงและปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจในการเข้าร่วมโครงการฯ ของเกษตรกร

โครงการสินเชื่อชะลอการขายข้าวเปลือกนาปี (จำหน่ายถุงแดง) เป็นโครงการที่ดำเนินโดยภาครัฐเพื่อต้องการดูซับปริมาณข้าวเปลือกไม่ให้ออกสู่ตลาดมากในช่วงฤดูเก็บเกี่ยว และช่วยรักษาเสถียรภาพและยกระดับราคาข้าวเปลือกในช่วงที่ผลผลิตออกสู่ตลาดเป็นจำนวนมาก โดยเพิ่มทางเลือกให้กับเกษตรกรในการเก็บรักษาและปรับปรุงคุณภาพข้าวเปลือกเพื่อรอราคา ในปี 2560/61 พบว่ามีผลผลิตที่เข้าร่วมโครงการประมาณ 1.24 ล้านตัน จากผลผลิตเป้าหมาย 2 ล้านตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 9.93 ของผลผลิตข้าวทั้งหมด

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้ปลูกข้าวหอมมะลิ 9 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมจำนวนเกษตรกรตัวอย่าง 330 ราย จาก 12 หมู่บ้าน พบว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ส่วนมากเป็นกลุ่มเดียวกับเกษตรกรที่เก็บข้าวไว้รอราคาและเป็นเกษตรกรรายใหญ่เป็นสำคัญ

สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการฯ หรือไม่นั้น พบว่าขนาดแรงงานในครัวเรือนเป็นปัจจัยสำคัญครัวเรือนที่มีขนาดจำนวนแรงงานในครัวเรือนสูงมีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการเข้าร่วมโครงการฯ มากกว่าครัวเรือนที่มีขนาดของแรงงานในครัวเรือนต่ำ ทั้งนี้เพราะในการตากข้าวเพื่อลดความชื้นก่อนการจัดเก็บในยุ้งฉาง เกษตรกรต้องนำข้าวออกฟุ้งตากแดดประมาณ 2-3 แดด หรือ ประมาณ 2-3 วัน ซึ่งมีความจำเป็นต้องใช้แรงงานครัวเรือนในการตากและการลดความชื้น นอกจากนี้ เกษตรกรที่มียุ้งฉางของตนเองมีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการฯ ทั้งนี้เพราะเป็นผลสืบเนื่องมาจากข้อกำหนดของโครงการฯ ที่ระบุว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการต้องมียุ้งฉางที่มั่นคงแข็งแรงสามารถจัดเก็บข้าวได้ตลอดระยะเวลาการเข้าร่วมโครงการ

นอกจากนี้ขนาดของพื้นที่เพาะปลูก โดยเฉพาะเกษตรกรรายใหญ่ (มีพื้นที่มากกว่า 30 ไร่) จะมีแนวโน้มการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการมากกว่าเกษตรกรขนาดกลางและเกษตรกรขนาดเล็ก เกษตรกรที่ปลูกข้าวหอมมะลิทั่วไปในพื้นที่นาฉนมีการเข้าร่วมโครงการฯ มากกว่าเกษตรกรในพื้นที่ชลประทาน ส่วนเกษตรกรที่ปลูกข้าวอินทรีย์พบว่าส่วนใหญ่เข้าร่วมโครงการน้อย ทั้งนี้เพราะเกษตรกรที่ผลิตข้าวอินทรีย์มีตลาดรองรับผลผลิตและขายผลผลิตได้ราคาสูงกว่าข้าวหอมมะลิทั่วไปอยู่แล้ว จึงไม่มีแรงจูงใจในการนำข้าวหอมมะลิเข้าร่วมโครงการฯ

สำหรับปัจจัยเกี่ยวกับต้นทุนในการตากและการลดความชื้นรวมถึงการเก็บรักษา เกษตรกรที่มีต้นทุนดังกล่าวสูงจะเข้าร่วมโครงการน้อยกว่าเกษตรกรที่มีต้นทุนในการตากและเก็บรักษาที่ต่ำกว่า

แม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่รู้จักและทราบว่ามีโครงการฯ นี้ แต่การรู้จักโครงการฯ ไม่ได้มีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการฯ เช่นเดียวกับการเข้ารับการอบรมความรู้เกี่ยวกับข้าว การเป็นสมาชิก ธ.ก.ส. ซึ่งไม่มีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการฯ เช่นกัน อนึ่งพบว่าเกษตรกรในเขตอีสานใต้มีการเข้าร่วมโครงการฯ มากกว่าเกษตรกรในภาคอื่นๆ

ประเด็นความท้าทาย

- 1) โครงการรับจำนำข้าวเปลือกของ ธ.ก.ส. จะสร้างความสำเร็จเกิดขึ้นได้นั้น กลไกราคาข้าวเปลือกหอมมะลิในปลายฤดูจะต้องปรับสูงขึ้นไปจากระดับราคาในช่วงเก็บเกี่ยวนับว่ามีความสำคัญ เพราะระดับราคาที่ปรับตัวสูงขึ้นในปลายฤดูจะเพิ่มแรงจูงใจให้เกษตรกรเห็นประโยชน์จากการเข้าร่วมโครงการ โดยเฉพาะการทำให้ส่วนต่างของราคาที่เกษตรกรจะได้รับเพิ่มขึ้นมีมากกว่าต้นทุนที่เกษตรกรจะต้องจ่ายไป
- 2) การปรับปรุงข้อมูลของเกษตรกรให้มีสภาพดีได้มาตรฐานตามข้อกำหนดนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่มีข้อจำกัดด้านเงินทุน ดังนั้น การสนับสนุนให้ ธ.ก.ส. จัดสินเชื่ออัตราดอกเบี้ยต่ำเพื่อให้เกษตรกรได้เข้าถึงจึงเป็นการสร้างเลือกและแรงจูงใจให้กับเกษตรกร
- 3) ปัญหาการขาดแคลนแรงงานจ้างและแรงงานหายากส่งผลกระทบต่อต้นทุนในการตากและลดความชื้นในกระบวนการเก็บรักษา ดังนั้น การสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมที่ใช้ในกระบวนการตากหรืออบข้าวเพื่อลดความชื้นในระดับต้นทุนที่ต่ำและเกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงได้จึงเป็นเรื่องที่ภาครัฐจะต้องเร่งให้การสนับสนุน

เอกสารอ้างอิง

อรรวรรณ ศรีโสมพันธ์, ทักษิษา เจริญรัตน์. และน้ำฟ้า ทิพยเนตร. 2557. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการ “โครงสร้างการผลิตและการตลาดข้าวหอมมะลิไทย”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

